

СТРАТЕГІЧНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

© 2015 ТОРОСЯН Г. А.

УДК 334.764.2

Торосян Г. А. Стратегічні шляхи розвитку обслуговуючої кооперації

У статті на основі теоретичних і статистичних даних було проведено аналіз сучасного стану та структури національної сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, наведено офіційні дані щодо кількості існуючих та діючих обслуговуючих кооперативів станом на початок 2015 р., простежено зміни кількості кооперативів у динаміці за останні сім років. Виявлено основні проблеми, які стримують розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, та перспективні шляхи їх подальшого розвитку. Запропоновано стратегічні шляхи вирішення основних проблем у встановленні обслуговуючої кооперації на національному рівні та напрями їх розвитку, а також зазначено вплив обслуговуючої кооперації на соціальний розвиток села, сільських територій, продовольчу безпеку країни та добробут населення.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарська обслуговуюча кооперація, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, сільська територія, розвиток села.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 8.

Торосян Ганна Андріївна – аспірантка, Національний університет біоресурсів і природокористування України (вул. Героїв Оборони, 15., Київ, 03041, Україна)

E-mail: ania_t@ukr.net

УДК 334.764.2

Торосян А. А. Стратегические пути развития обслуживающей кооперации

В статье на основе теоретических и статистических данных был проведен анализ актуальных состояния и структуры национальной сельскохозяйственной обслуживающей кооперации. Приведены официальные данные относительно количества существующих и действующих обслуживающих кооперативов на начало 2015 г., прослежены изменения количества кооперативов в динамике за последние семь лет. Выявлены основные проблемы, сдерживающие развитие сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов в Украине, и перспективные пути их дальнейшего развития. Предложены стратегические пути решения основных проблем в установлении обслуживающей кооперации на национальном уровне и направления их развития, а также указано влияние обслуживающей кооперации на социальное развитие села, сельских территорий, продовольственную безопасность страны и благосостояние населения.

Ключевые слова: кооперация, сельскохозяйственная обслуживающая кооперация, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, сельская территория, развитие села.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Библ.:** 8.

Торосян Анна Андреевна – аспірантка, Національний університет біоресурсів і природопользования Украины (ул. Героев Оборони, 15., Киев, 03041, Украина)

E-mail: ania_t@ukr.net

UDC 334.764.2

Torosian H. A. Strategic Development Paths for Servicing Cooperatives

The article, on the basis of both theoretical and statistical data, analyzes the relevant status and structure of the national agricultural servicing cooperatives. The official data on the number of existing and operating servicing cooperatives at the beginning of 2015 are provided, changes in the number of cooperatives over the past seven years are traced in the dynamics. The major problems hindering development of the agricultural servicing cooperatives in Ukraine as well as prospective ways for their further development have been identified. Some strategic solutions to the major challenges in the establishing servicing cooperations at the national level and paths for their development have been suggested, the impact of servicing cooperations on the rural social development, rural area, food security and welfare of the population has been specified.

Key words: cooperatives, agricultural servicing cooperatives, agricultural servicing cooperative, rural area, rural development.

Pic.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 8.

Torosian Hanna A. – Postgraduate Student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (vul. Geroyiv Oborony, 15., Kyiv, 03041, Ukraine)

E-mail: ania_t@ukr.net

Ефективне виробництво сільськогосподарської продукції – є основою продовольчої безпеки країни, задоволення населення у високоякісних продуктах харчування, з широким асортиментом та у достатній кількості. Проте останніми роками виробництво продукції зменшилося, але потреба залишилася незмінною, що призвело до занепаду матеріаломістких галузей сільськогосподарства, у першу чергу тваринництва, зокрема м'ясного та молочного скотарства, та плодово-овочевої галузі рослинництва. Також, як наслідок, продовжуються незадоволення потреб споживачів у продуктах і негативний вплив на національну економіку. Вирішити цю проблему можливо за допомогою обслуговуючої кооперації. Процес кооперування є важливим для всіх виробників сільськогосподарської продукції, та найбільшої актуальності обслуговуюча кооперація набуває для господарств – членів власників земельних ділянок, що поєднуються, адже зменшуються витрати на виробництво.

Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є важливим напрямом розбудови та зміцнення конкурентоспроможності агропромислового сектора економіки, особливо матеріаломістких та трудомістких галузей, таких як скотарство та вирощування плодово-овочевих культур. Однак на сьогоднішній день кількість обслуговуючих кооперативів та обсяг надаваних послуг не достатньо задовольняють зростаючі потреби сільгоспвиробників. Є багато програм розвитку національної обслуговуючої кооперації, які мають декларативний характер, проте механізмів їх реалізації немає, вони існують лише формально. Становлення мереж і сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів стримується цілим рядом негативних чинників, а саме: недостатня ресурсна база для формування належного матеріального забезпечення, недосконалість та неузгодженість законодавства України з даного питання, низький рівень обізнаності сільських жителів щодо сутності

та принципів кооперації, недобросовісність виконавчих органів влади, а також відсутність ефективних форм державної підтримки та регулювання.

Величезний внесок у розвиток сільськогосподарської кооперації зробили такі видатні провідники кооперативного руху: Ш. Фур'є, Ф. Бюше, А. Блан, Т. Мор, К. Левицький, Б. Мартос, К. Мацієвич, Х. Барановський, С. Бородаєвський, М. Туган-Барановський, О. Чаянов, Ю. Павликовський та ін. Серед сучасників, що займаються дослідженням проблем кооперації, необхідно відмітити: В. К. Терещенка, В. В. Зіновчука, М. Й. Малика, А. Молдован, О. Могільного, В. Гончаренко та ін.

Мета статті полягає в такому: на основі теоретичних і статистичних даних провести аналіз сучасного стану сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні; виявити основні проблеми, які стримують її розвиток і перспективи в сучасних умовах; проаналізувати вплив обслуговуючої кооперації на відродження сільських територій; визначити стратегічні напрямки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Теоретичну і методологічну основу наукового пошуку складають праці вітчизняних і зарубіжних учених у сфері кооперативних процесів, статистичні дані.

Аналіз нинішньої структури виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях свідчить про те, що воно є неефективним і незбалансованим, не забезпечує продовольчу безпеку держави – збільшується концентрація земель агрохолдингів та підприємств, яким належить найбільша частка всього сільськогосподарського ринку, що віддають перевагу вирощуванню, переважно, високорентабельних зернових та олійних груп культур, а виробництвом трудомісткої плодовоовочевої та м'ясо-молочної продукції займаються малі особисті селянські господарства та фермерства. Сільськогосподарська концентрація в такому вигляді є неефективною, з точок зору як соціальної, так і економічної, не передбачає соціальний розвиток села, створення нових робочих місць, зниження цін на продукти харчування та, як наслідок, негативно впливає на економічну ефективність продукції національного виробника та добробут населення країни в цілому.

Вирішенню даних проблем, як свідчить зарубіжний досвід, може сприяти сільськогосподарська обслуговуюча кооперація. Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації дозволить використати переваги великого товарного виробництва і врахувати інтереси сільських товаровиробників, тим самим підвищуючи добробут селян, і посприє розвитку сільських територій та продовольчій безпеці держави.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив являє собою «підприємство, що створене для обслуговування переважно своїх членів на засадах взаємодопомоги й економічного співробітництва.

Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація дозволяє:

- ✦ підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва завдяки оптимізації витрат товаровиробників на придбання засобів виробництва, проведення окремих технологічних

операцій, здійснення маркетингових досліджень, а також збільшення прибутку від реалізації продукції;

- ✦ розширити доступ сільськогосподарських товаровиробників, особливо особистих селянських і фермерських господарств, до агросервісних послуг;
- ✦ удосконалити для сільськогосподарських товаровиробників процес реалізації продукції, сприяти більш ефективному використанню каналів збуту, досягненню міцних позицій на ринку, адаптації до ринкових умов;
- ✦ створити додаткові робочі місця у сільській місцевості, поліпшити соціальний захист сільського населення, підвищити рівня життя на селі» [5].

На даний момент в Україні обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів дуже мало, проте відстежується динаміка зростання їх кількості (табл. 1). Кількість кооперативів у 2014 р. зросла більш як у 2 рази порівняно з 2008 р., найбільша їх кількість – у Вінницькій, Житомирській та Київській областях.

Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» обслуговуючі кооперативи залежно від видів діяльності поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та багатофункціональні.

Нині в Україні найбільшого розповсюдження набули спеціалізовані, агроторгові та багатофункціональні кооперативи (рис. 1). Проте їх кількість дуже мала, вітчизняна кооперація потребує негайних змін.

Послуги, які «можуть надавати обслуговуючі кооперативи:

- ✦ зберігання та реалізація сільськогосподарської продукції;
- ✦ переробка сільськогосподарської продукції та лісової сировини;
- ✦ матеріально-технічне постачання;
- ✦ виробництво окремих видів сільськогосподарської продукції (вирощування насіння деяких сільськогосподарських культур, молодняка птиці, свиней, племінної худоби тощо);
- ✦ ремонт сільськогосподарської техніки та її технічне обслуговування;
- ✦ транспортне обслуговування;
- ✦ газифікація, телефонізація, електронізація і комп'ютеризація сільського господарства;
- ✦ виконання окремих видів сільськогосподарських робіт (оранка, збирання врожаю, боротьба з шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур, штучне осіменіння худоби, ветеринарне обслуговування);
- ✦ виконання будівельних робіт і замовлень на проектну документацію;
- ✦ виробництво окремих видів добрив, техніки й устаткування для потреб селян;
- ✦ консультаційне обслуговування (бухгалтерське, фінансове, аудиторське, агрономічне, зоотехнічне, економічне та ін.)» [3].

Динаміка розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів за 2008–2014 рр. [8]

№ з/п	Регіон	Рік							
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014 до 2008, %
1	АР Крим	40	45	54	63	66	76	76	190
2	Вінницька	71	76	83	87	84	86	93	130,99
3	Волинська	34	27	17	15	35	37	35	102,94
4	Дніпропетровська	2	23	28	32	34	31	33	1650
5	Донецька	16	5	6	9	10	13	13	81,25
6	Житомирська	93	97	95	96	105	104	98	105,38
7	Закарпатська	7	12	13	13	13	13	15	214,29
8	Запорізька	17	14	12	12	16	22	25	147,06
9	Івано-Франківська	20	30	36	65	71	94	80	400
10	Київська	14	19	21	19	37	56	60	428,57
11	Кіровоградська	8	21	21	25	26	29	32	400
12	Луганська	1	16	16	18	21	22	22	2200
13	Львівська	38	35	24	39	42	52	53	139,47
14	Миколаївська	4	8	9	9	13	16	16	400
15	Одеська	6	41	34	41	44	41	41	683,33
16	Полтавська	6	16	13	18	35	37	41	683,33
17	Рівненська	8	12	34	38	38	40	42	525
18	Сумська	18	40	41	39	38	41	41	227,78
19	Тернопільська	3	5	6	6	18	20	21	700
20	Харківська	3	14	14	12	15	16	16	533,33
21	Херсонська	13	36	25	28	32	41	42	323,08
22	Хмельницька	51	12	11	12	11	13	13	25,49
23	Черкаська	9	20	31	54	55	65	63	700
24	Чернівецька	6	11	11	14	14	27	28	466,67
25	Чернігівська	8	12	10	10	12	25	23	287,5
РАЗОМ		496	645	583	774	885	1017	1022	206,05

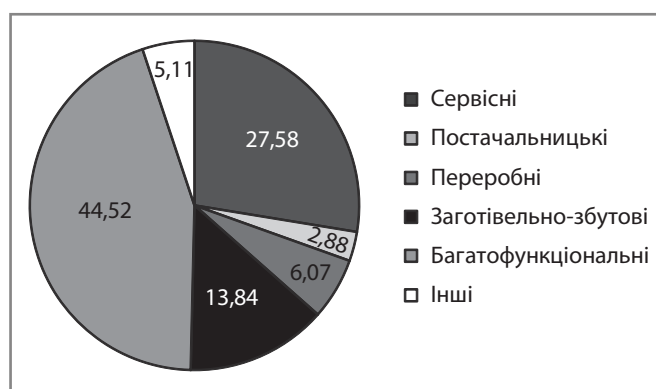

Рис. 1. Структура сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [6, 8]

Основними законами, що мають регулювати успішну діяльність сільськогосподарських кооперативів в Україні, є: «Про кооперацію» [1], «Про сільськогосподарську кооперацію» [2], «Про споживчу кооперацію», «Про кредитні спілки». Іншими законодавчими актами, які регламентують діяльність сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, є: Господарський, Подат-

ковий, Бюджетний, Земельний Кодекси, котрі регулюють діяльність сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу як юридичної особи; Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах»; Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. і Постанова

Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва», що передбачають надання фінансової підтримки з боку держави особистим селянським господарствам, а також створення і функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із заготівлі, переробки та збуту продукції.

Станом на початок 2015 р. кількість зареєстрованих обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів становила 1022, із них лише 613 діючі, тобто менше 50% (табл. 2), що є вкрай несприятливо не лише для членів кооперативу, але й для національної кооперації.

У процесі аналітичного дослідження було визначено такі основні проблеми функціонування і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні:

- ✦ *низький рівень державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.* На даний момент ще жодна програма щодо розвитку кооперативного руху не була виконана повною мірою, лише частково;
- ✦ *подвійне оподаткування обслуговуючих кооперативів.* Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» обслуговуючі кооперативи є неприбутковими організаціями і звільнені від оподаткування доходу. А в Податковому кодексі України обслуговуючий кооператив не внесено до переліку неприбуткових організацій, і він оподатковується на загальних підставах [4]. Тобто, відбувається подвійне оподаткування: членів обслуговуючого кооперативу, а також наданих кооперативом послуг;
- ✦ *низький рівень професійних знань управлінського персоналу щодо мети створення, особливості господарської діяльності об'єднання, шляхів подальшого розвитку кооперативу – через відсутність спеціалізованої підготовки;*

✦ *нерозвиненість кредитної кооперації.* Станом на 30.09.2011 р. кількість кредитних спілок в Україні становила 610, на 30.09.2010 р. – 679, на 30.09.2009 р. – 821; їхні активи були на рівні відповідно 2,4 млрд грн, 3,3 млрд грн, 4,5 млрд грн [7]. Це значно менше, ніж у розвинутих країнах: у Німеччині діє близько 2,5 тис. кредитних кооперативів, у США – 8,9 тис. кредитних спілок з активами близько 694 млрд дол. США. Розвиток кредитної кооперації в Україні стримують відсутність загальнодержавної системи гарантування вкладів членів кредитних спілок (як це має місце щодо вкладників банків); відсутність нормативно-правових та інституційних умов розвитку фінансової інфраструктури ринку кредитної кооперації; недостатність реальних механізмів захисту прав членів кредитних спілок, що є одночасно їх власниками та клієнтами. Водночас, в існуючих умовах, коли банкам не вигідно кредитувати дрібних сільгоспвиробників (якими є переважна більшість фермерів, одноосібники та особисті підсобні господарства), кооперативна система фінансово-кредитної взаємодопомоги, яка належить селянам, повинна бути фінансовою основою їх розвитку і стати джерелом забезпечення сільських жителів доступними кредитами та іншими фінансовими послугами.

ВИСНОВКИ

В Україні існуючі організаційно-економічні та правові умови не сприяють розвитку кооперативного руху на селі. Водночас об'єднання селян у кооперативи сприятиме ефективній реалізації ресурсного потенціалу сільського господарства при збереженні робочих місць, соціальному розвитку сільських територій. Поряд зі зміцненням фермерства та великотоварного при-

Таблиця 2

Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) станом на 1 січня 2015 р.

Напрямок діяльності СОК	Кількість СОК, од.		За видами діяльності, од.									
			переробні		заготівельно-збутові		постачальницькі		інші		багатофункціональні	
	зареєстровані	діючі	зареєстровані	діючі	зареєстровані	діючі	зареєстровані	діючі	зареєстровані	діючі	зареєстровані	діючі
З обробітку землі та збирання врожаю	246	147	9	7	14	11	4	3	39	24	180	102
Молочарські	288	179	9	2	159	94	4	3	14	5	102	75
М'ясні	30	16	3	0	9	5	0	0	6	3	12	8
Флодоовочеві	102	66	2	0	43	23	8	5	10	5	39	33
Зернові	47	34	7	5	12	5	1	1	3	1	24	22
Інші	309	171	11	8	27	17	6	2	108	76	157	68
УСЬОГО	1022	613	41	22	264	155	23	14	180	114	514	308

ватного виробництва необхідно розвивати кооперативний рух на селі, який має стати важливим фундаментом структурної перебудови сільського господарства. З цією метою необхідно здійснити таке.

1. Розробити та обов'язково виконувати державну цільову програму підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, у якій передбачити: державну підтримку членам сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу на етапах створення та становлення, а також при просуванні сільськогосподарської продукції на ринок; заходи щодо поліпшення матеріально-технічної бази обслуговуючих кооперативів; надання пільгових кредитів за схемами, що застосовуються для сільськогосподарських товаровиробників, під солідарну відповідальність членів кооперативу.

2. Закріпити, у першу чергу на рівні податкового законодавства, правовий режим визнання обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій з метою уникнення подвійного оподаткування членів кооперативу та послуг, що він надає. Внести зміни до Податкового кодексу України, включивши обслуговуючий сільськогосподарський кооператив до переліку неприбуткових установ та організацій.

3. На державному рівні ініціювати внесення змін до Постанови КМУ від 11.08.2010 р. № 794 «Про порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів», передбачивши у ній включення обслуговуючих кооперативів до переліку позичальників, яким надається компенсація за кредитами та позиками.

4. Розробити інформаційно-просвітницький Інтернет-ресурс, який містив би нормативно-правову базу щодо створення та регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів, навчально-практичні матеріали, збірники та посібники з розвитку кооперативного руху на селі, інформаційні матеріали щодо вітчизняного та світового досвіду сільськогосподарської кооперації.

5. Організувати на постійній основі тренінги, семінари та курси для керівників і працівників сільськогосподарських підприємств, фермерів, селян з метою підвищення кваліфікаційних знань про сільськогосподарську кооперацію, зміни нормативно-правового поля, що регулює їхню діяльність, особливості ведення бухгалтерського обліку та оподаткування членів кооперативу, механізми державної підтримки їх розвитку.

6. На урядовому рівні внести поправки, якими передбачатиметься регламентування організації та порядку діяльності створюваних сільськогосподарськими кооперативами підприємств з переробки їх продукції, де члени кооперативу є його засновниками та поставальниками сировини, а виробничий процес забезпечуватиметься найманими працівниками. При цьому одержаний прибуток розподілятиметься між членами кооперативу відповідно до обсягів продукції, поставленої підприємству кожним із них.

7. Прийняти закон, що дозволить передбачити на законодавчому рівні надійні механізми захисту вкладів

членів кредитних спілок, підвищити якість державного регулювання їхньої діяльності. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>
2. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>
3. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroua.net/economics>
4. Податковий кодекс України/Голос України. – 04.12.2010. – № 229.
5. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація : навч. посіб. / Уклад. Рудік О. ; консулт. Бондарчук В., Гриценко М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauka-pdatu.at.ua/Doradnictvo/cd_011-MAPFU-Coops-Agrocoops_module_Text-UKR.pdf
6. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Арсьонова А. О. Теоретичні підходи формування досвіду кооперативного руху [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Economics/3_88120.doc.htm
8. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>

Науковий керівник – Терещенко В. К., доктор економічних наук, професор, академік НААН, завідувач кафедри економіки праці та розвитку сільських територій Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ)

REFERENCES

- Arsyonova, A. O. "Teoretychni pidkhody formuvannia dosvidu kooperatyvnoho rukhu" [Theoretical approaches formation experience of the cooperative movement]. http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Economics/3_88120.doc.htm
- Derzhavnyi komitet statystyky. <http://www.ukrstat.gov.ua/> [Legal Act of Ukraine] (2010).
- [Legal Act of Ukraine] (1997). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>
- Ministerstvo aharnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. <http://minagro.gov.ua>
- "Silskohospodarska obsluhovuiucha kooperatsiia" [Agricultural service cooperatives]. http://nauka-pdatu.at.ua/Doradnictvo/cd_011-MAPFU-Coops-Agrocoops_module_Text-UKR.pdf
- "Silskohospodarski obsluhovuiuchi kooperatyvy" [Agricultural service cooperatives]. <http://agroua.net/economics>